

Ina minoritad bainvisa

Ils Tudestgs da Rumenia sco punt tar l'Occident

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Grazia a nossa parentella linguistica cun il pievel rumen ha la Rumanstschia, suenter 1989 (fin da la dictatura comunista), organisà pliras acziuns d'agid a favur da la Rumenia. Lattiers èn ins vegni mintgant en relaziun era cun carstgauns indigens d'auter linguatg, pia minoritads linguistics en Rumenia. Il pli, cunzunt en las cumanzas reformadas, èsi burgais rumens d'etnia ungaraisa en Transilvania; cun 7,1% da la populaziun totala e tschientaners da tradiziun civica, scolara ed universitara furman els la principala minoritad da linguatg en Rumenia. Lur relaziuns cun la maioritad rumena ortodoxa n'èn betg adina simplas. Per questa, almain en Transilvania, Banat e schizunt en la chapitala Bucuresti, pari perencunter da dar ina «minoritad buna», ina gruppa etnica memia flaivla per pretender pussanza, ma cun in'attraziun spiertala che dat access a la cultura da l'Occident. Manegiads èn ils var 60 000 – 80 000 germanofons, relict d'ina cuminanza che viva dapi tschientaners al vest da las Carpatas.**

Transilvania e Banat

Gia en il 12avel e 13avel tschientaner facheva la Transilvania part dal reginam ungarais. Ils retgs han tratg natiers colonists cun privilegis, pia sco quels signurs feudals retics dal medem temp che han clamà ils Gualsers. Immigrada en Transilvania è cunzunt glieud da las archidiocesis da Trier e Colonia, pia regiuns numnadas oz Limburg, Lorena, Luxemburg, Renania, Saarland, Vallonia eue. Cumbain ch'igl era pelpli Francons, èn els vegnids numnads «Saxons» da la chanzlia ungaraisa; anc oz han el num «Sasi» per rumen. Lur prosperitad ha cuntanschì ses punct culminant en il 14avel e 15avel tschientaner. In istori-

cher ungarais scriva: «Las trais grondas citads saxonas da Hermannstadt, Kronstadt e Bistritz surpassavan las ungaraisas» (1). Lur patrizians empredevan latin ed ungarais; quai mussa in pledari d'omadus linguatgs elavurà a Bistritz (oz Bistrita) en il 15avel tschientaner. Lezza giada han ins bajegià baselgias fortifitgadas sco l'admirabla Baselgia naira da Kronstadt (oz Brasov), lunga 89 m. En il 16avel tschientaner han ils Saxons acceptà la reforma da Martin Luther (1483–1546), sviluppà l'instrucziun populara e creà a Kronstadt in gimnasi ch'exista anc adina sco liceum tudestg. La segunda cuminanza germanofona da Rumenia va enavos enfin al 18avel e 19avel tschientaner, suenter la conquista dal Banat entras l'Austria 1716–1718. Ils imperaturs e cunzunt Maria Teresa (1717–1780) e ses figl Gisep II (1741–1790) han promovì l'urbarisaziun da lezza cuntrada palidusa cun purs cunzunt tudestgs e catolics. Blers colons dals emprims decennis èn morts da la malaria, pestilenza e colera; lur han ins drenà las palids e lezzas malsognas èn svanidas. Gisep II ha mess il Banat sut l'administraziun dal reginam ungarais e fundà 1781 la citad roiala da Temesvár (oz Timisoara).

Deportaziun ed emigraziun

1920 ha la Rumenia survegnì Transilvania e Banat. L'invasiun sovietica 1944 è stada ina catastrofa per las cumanzas germanofonas dal pajais. Quella da Bistritz è fugida; tschellas han stuì endirar onns da persecuziun. Tuts umens tudestgs da 16 – 45 onns e tuttas Tudestgas da 18 – 30 onns han ins deportà en regiuns industrialas da l'Uniun sovietica; ils plis survivents han ins lura «liberà» en la zona sovietica da Germania, tschels en Rumenia. Las expropriaziuns da purs entras il communissem han tutgà cunzunt lezza gruppa etnica; blers

han ins obligà d'ir a chavar in chanal sper il Mar nair. 1956 vivevan var 390 000 germanofons en Rumenia, numnadain strusch 200 000 en Banat, 160 000 en Transilvania e tschels en autras regiuns. Blers han pudì emigrar en l'Occident durant ils decennis suandants. 1989 «vivevan be pli 96 000 Saxons en Transilvania. En ils davos onns eran els vegnids adina pli isolads socialmain pervi da la perdita da parents ed amitgs, tant pli ch'ins aveva stuì serrar secziuns tudestgas da scolettas e scolas perquai ch'ils uffants mancavan. Cur ch'ils cunfins han s'averts, na davi nagin tegn pli» (2). Il dumber dals germanofons en Rumenia munta oz a strusch 20% da quel da 1956.

Scolas e magistraglia fitg stimadas

Dentant para la maioritad rumena ortodoxa d'encler pir endretg la valur da quella minoritad decimada. Quai raporta ina infurmaziun da basa publicada dacurt (3): «Auters pajais post-communists beneventan adascus il chal da lur populaziun tudestga. Quest vegn en Rumenia expressivamain deplorà (...). La Germania ed ils Tudestgs èn fitg stimads a Bucuresti. Var 80% da las investiziuns directas tudestgas provenan da Baviera, Baden-Württemberg e Rain dal nord-Vestfalia, ils trais pajais federativs cun la proporziun la pli auta d'immigrants tudestgs da Rumenia (...). Sibiu [antruras Hermannstadt, G. S.-C.] quinta 155 000 olmas e be pli 2'500 tudestgas; dapi dus onns è ses president communal Klaus Johannis, scollast tudestg da fisica (...). Il pievel ha manegià che lez candidat da la 'minoritad buna' saja abel d'eliminar il caos administrativ da la citad (...). El sez numna sco ses success il pli grond il fatg che la populaziun 'craja puspè en sia Sibiu'. Dapertut en ils quartiers vegls vegni propi sanà e restaurà (...). En la perife-

ria sa chasan interpresas novas da mobiglia, tgirom e textilas, e quai adina puspè grazia ad ina ferma participaziun finanziaria e tecnica da Germania (...). La magistraglia furma il cor da l'elita germanofona giuvna en Rumenia (...). Las 142 scolas tudestgas da Rumenia vegnan adina pli relevantas (...); il dumber da lur scolars, daditg cunzunt rumens, è creschì (...). Ellas vegnan fitg stimadas sco elitaras, spezialmain gimnasis venerabels sco ils liceums da Sibiu e Brasov. Las scolas tudestgas da Bucuresti e Timisoara sporschan la matura da Germania, pussibilitond da frequentar las universitads da l'Uniun europeica (UE). Blers absolvents da talas scolas èn vegnids politichers, per exempel il president communal da Timisoara. La relevanza da lezzas scolas deriva da plis motivs. Ellas stabiliseschan la minoritad tudestga, fan viver il linguatg e bajegian ina punt tar ils pajais germanofons.» Ina tala punt è era vegnida construida dal teolog rumen Dumitru Staniloae (1903-1993), absolvent dal gimnasi ortodox da Brasov e lur autur t. a. da pliras lavurs davart las relaziuns tranter sia confessiun e quella da l'Occident.

Linguatgs da l'avegnir europeic

La Rumenia n'è betg il sulet pajais post-communist nua ch'il tudestg è fitg stimà. «Ils umans dals plis pajais da l'Europa da l'ost che stattan sin la sava da l'UE (...) manegian che l'englais ed il tudestg da standard sajan ils linguatgs moderns principals. Il spagnol e franzos giavisch'ins bler pli pauc. 86% dals 12 000 burgais ch'ins ha interrogà en quels tresch stadis decleran, tenor ina retschertga da la Cumissiun europeica, che l'englais saja in dals dus linguatgs principals ils pli nizzaivels. Passa la mesadad, pia 58% dals dumandads, tschentan il tudestg da standard sin il medem stgalem. En lez regard men-

ziunan be 17% il franzos, 6% il russ, 4% l'arab, 3% il talian e 2% il spagnol» (4). Ch'ins stima il russ uschè pauc, quai na smirveglia tuttina betg, sch'ins patratga ch'el era il linguatg dal squitsch communist. Quai constat tant pli per quels Rumens da Moldova che l'han endirà durant in mez tschientaner sco burgais sovietics e teman oz che lur manaders communistes al sforzan si puspè a lur pievel neolatin: «In'opposiziun creschenta protestescha cun vemenza encunter la direcziun comunista da Moldova, la reproschond ina nova 'politica da russificaziun' (...). Il faziel da la veglia, cun flurs cotschnas, rosas e verdas, glischna enturn sin siu chau; ella fora en l'aria davant sai cun il det stendi or, ses dents fauss glischan sco aur cur ch'ella blastemia: 'Els ans han deportads per russ, empraschunads per russ, mazzads per russ; nus na lain nagin russ pli, nus lain rumen!' (...). I han annunzià l'introducziun dal russ sco rom d'oblig en scola ed il plan d'al far segunda lingua uffiziala dal pajais» (5). Russ per quels Rumens vul dir sclavaria, sco per Aserids, Estons, Georgians, Lettons, Lituans ed autras naziuns, perquai ch'il pievel russ ha s'identifitgà durant set decennis cun in sistem pervers e criminal.

1) László Makkai en: Béla Köpeczi (ed.), Histoire de la Transylvanie. Budapest /Akadémiai Kiadó, ISBN 963 05 59801 3) 1992, p. 228.

2) Annemie Schenk, Deutsche in Siebenbürgen. Minca (C. H. Beck, ISBN 3 406 35877 2) 1992, p. 177.

3) Karl-Peter Schwarz, Minderheiten mit Bedeutung, en: «Frankfurter Allgemeine Zeitung», 7 d'avust 2002, p. 10.

4) Vorrang für Englisch und Hochdeutsch, en: «Land und Sproch», nr. 142, F-67000 Strassburg (5 boulevard de la Victoire, ISSN 0045-3773) 2002, p. 7. Telefax 0033 3 88 36 35 15.

5) Diana Zimmermann, Die Moldau - ein vergessenes Land? en: «NZZ», 10 d'avrigl 2002, p. 9.